

Sırnak Üniversitesi Yayınları
No: 20

Üç Ülkenin Kavşağında
SİLOPİ
(Uluslararası Sempozyum Bildirileri)

ISBN
978-605-80962-0-2

Genel Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Mehmet Emin ERKAN

Editörler

Doç. Dr. İbrahim BAZ
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Hasan OSMANOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HÜSEYİNİ
Dr. Öğr. Üyesi Kasım ERTAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ACAT
Arş. Gör. İsmet TUNÇ

İç Düzen
Mustafa AKBAŞ

Kapak Tasarım
Merve BUBEKOĞLU

Matbaa Sertifika No: 22114

Birinci Baskı
Aralık 2018
Mardin

Baskı-Cilt
Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık
Yayıncılık Amb. Dağ. San. ve Tic. Ltd. Şti
www.mardinsesi.com.tr

Copyright© Sırnak Üniversitesi Yayınları
Yeni Mahalle Cizre Caddesi
Mehmet Emin Acar Kampüsü 73000 ŞIRNAK
Tel : +90 486 216 82 41- web : www.sirnak.edu.tr

Üç Ülkenin Kavşağında

Uluslararası

S İ L O P İ

SEMPOZYUMU

26-28 Ekim 2018

Silopi İlçesinin Dinler Tarihi Açısından Önemi

İsmet TUNÇ*

Özet

Silopi, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan bir bölgenin sınırları içinde bulunmaktadır. Birçok mitolojide ve kültürde kendine yer edinen tufan olayının sonucunda Nuh'un Gemisi'nin Cudi Dağı'nda olduğuna olan inanç, tarih boyunca birçok din mensubunun ilgisinin bu bölge üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Bunun yanında bölgede Asur ve İslam medeniyeti boyunca devam eden dinî ve sosyo-kültürel bir birikim de mevcuttur. Dahası yakın döneme kadar diğer din mensuplarının yaşamlarını devam ettirdiği ve bunlara ait dinî mekânların aktif olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bütün yaşamsal formlar bizlere, dinî etnografik açıdan bu bölgede geçmiş medeniyetlerin birtakım izlerine rastlamanın mümkün olacağını göstermektedir. Bu bakımdan Silopi ve çevresinde varlık gösteren kadim medeniyetlerin ve dinî fenomenlerin varlıklarını sadece kutsal metinlerden anlama ve anlatmayla sınırlandırmak, bölgenin günümüzde sahip olduğu potansiyelin farkına varmada yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, Silopi'de mevcut tarihsel kalıntılar ve anlatılar çerçevesinde dinler tarihi perspektifinden bölge üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Silopi, Nuh Tufanı, Cudi Dağı, Dinler Tarihi, Din Etnolojisi.

The Importance of Silopi District in Terms of History of Religions

Abstract

Silopi is located within the borders of a region that hosts many civilizations throughout history. The belief that Noah's Ark was on Mount Cudi as a result of the flood event in many

* Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi A. B. D., tuncismet@gmail.com

mythologies and cultures led to the interest of many religions throughout the history. In addition to this, there is a religious and socio-cultural accumulation in the region along the Assyrian and Islamic civilization. Moreover, it is known that other religions continued their lives until recently and the religious places belonging to them were used actively. All vital forms show us that there will be traces of past civilizations in this region from religious ethnographic point of view. In this respect, limiting the existence of the ancient civilizations and religious phenomena that exist in Silopi and its surroundings to only understanding and telling with sacred texts will not be enough to realize the potential of the region today. Therefore, in this study, an evaluation will be made on the region from the perspective of history of religions in the context of historical ruins and narratives in Silopi.

Key Words: Silopi, Flood of Noah, Mount Cudi, History of Religions, Ethnology of Religion.

Giriş

İnsanoğlunun yaşamıyla birlikte ortaya çıkan inanç sistemleri, basit yaşamsal formlara sahip toplumlarından günümüzün modern toplumlarına kadar çeşitli değişim ve dönüşümlerle birlikte varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Sözü edilen bu inanç sistemleri, belirli kültürler, dini kimlik kazanmış bazı pratikler ve çeşitli dinler bünyesinde yer alan ritüellerden oluşmaktadır.

Tarih boyu medeniyetler beşiği olan Ortadoğu, sayısız denebilecek oranda inanç sistemini bünyesinden çıkartmış olan bir bölgedir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de birçok inanç sistemi bu bölgede yana varlığını sürdürmüş, bölgenin kültürel yapısına katkı sağlamıştır. Tevhitten şirke, monoteizmden politeizme kadar çeşitli karakteristik özelliklere sahip olan ve varlıklarını günümüze kadar sürdüren ya da tarihsel süreç içerisinde zamanla yok olan bu inanç sistemleri, tarih boyu Ortadoğu halklarının yaşamlarını etkilemiş, insanların duygu, düşünce ve davranışlarına yön vermiştir (Gündüz, 1998, s. 9).

Ortadoğu coğrafyasının bir parçası olan Mezopotamya havzası, monoteist geleneği temsil eden Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından ontolojik öneme sahiptir. Dolayısıyla bu üç dini gelenek de insanlığın başlangıcını Mezopotamya olarak bildirirler. Mezopotamya'yı insanlık tarihinde öne plana çıkaran en önemli olay Cudi Dağı ve tufan hadisesidir. Tufandan sonra insanlığın yeniden hayata başladığı ve

insanlığın devamlılığının sağlandığı yer yine Mezopotamya'dır. İlk insan Hz. Adem'den sonra, Hz. Nuh ile hayata başlama yeri yine bu topraklardır (Arpa ve Dilek, 2014). Ayrıca Asur, Babil, Sasani, Selcuklu, Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bir bölgenin içinde bulunan Silopi'de Nasturi, Süryani, Keldani yerleşimleri yakın zamana kadar varlığını sürdürmüştür (Ertaş, 2016, s. 815). Dar bir çerçevede düşünmenin aksine, Silopi'nin de içinde bulunduğu toprakları dinler tarihi bakımından değerlendirmek ve bölgenin dinler havzası potansiyeline ışık tutmak gerekmektedir. Bu bölgede sayısız etnik topluluklara ait dini fenomenlere ve mitolojik unsurlara rastlamak mümkündür.

1. Din Etnolojisi ve Dini-Ekoloji Açısından Silopi ve Çevresinin Önemi

Silopi ve çevresine ilişkin yerleşimin önemi, şüphesiz bu bölgenin barındırdığı dini literatür ve elde edilen ya da varlığını devam ettiren maddi unsurların günümüze kadar ulaşmış olmasıdır. Bu bakımdan, bu bölgenin değerini bilmek ya da değerini gösterebilmek için başta dinler tarihi açısından olmak üzere, sosyal bilimler bakımından bunun ne anlama geldiğine dikkat çekmemiz önemlidir.

Din etnolojisi genel olarak dini kültürleri, örf, adet ve gelenekleri, bir topluluğun sahip olduğu dini kültür unsurlarını incelemektedir. Burada amaç dini önemdeki bir takım dini fenomen ve unsurların tarihsel süreç içinde dönüştükleri yeni formlara ulaşmaktır. Bu bakımdan dini formları sadece geçmişte kalan birer aktarım aracı olarak görmek yerine bütüncül bir yaklaşımla, din, dil, mitolojik unsurlar, sanatsal etki ve benzeri alanlarda varlığını sürdüren fenomenler olarak görmek ve buna göre değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Bu açıdan çevre iyi bir kültür aktarıcısı olarak bu unsurları bünyesinde barındırma özelliğine sahiptir. Çevrenin, dinin de içinde bulunduğu tüm kültürel süreçleri, "sınırlama ve geciktirme yanında onu harekete geçirerek" dini formların oluşumunda kesin etkiye sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Silopi ve çevresi, özellikle de Cudi Dağı'nın barındırdığı dini kalıntılar ya da geçmiş medeniyetlerin maddi kalıntıları mutlak derece dini-ekolojik bir öneme sahiptir (Aydın, 2010, s. 171; Tümer, 1994, s. 333).

İsveçli etnolog ve dinler tarihçisi Ake Hultrantz doğal çevre ile dinin aynı ortamdaki ilişkisini din ekolojisi olarak adlandırmıştır. Ona göre din odak noktasıdır ve dinin işlevini, çevrenin doğasını ve insanın doğası

arasındaki ilişki araştırılmak zorundadır. İnsanları dünyaya yani çevreye bağlayan ilişkinin doğasının ne üzerine kurulu olduğu sorgulanmalıdır. Çünkü insanlar belirli bir çevrede doğarlar ve bu çevre içinde hem dikey hem de yatay olarak her yönüyle kuşatılırlar. Yani aynı anda farklı çevrelerle ilişkileri olduğu gibi, o çevreyle geçmişten gelen birtakım manevi bağları da vardır. Çevreyle olan ilişki zamanla ritüellerin meydana gelmesine olanak sağlamakta ve bu gelecekte ortak bir hafıza oluşturmaktadır. Özellikle geleneksel yaşam tarzlarına sahip yazısız halkların dinleri büyük ölçüde hâkim doğal şartları yansıttığı bilinmektedir. (Meyer-Dietrich, 1999; Aydın, 2010).

Dini bilginin çerçevesi vahiyle belirlenen inanç, düşünce, davranışları belirleyen yasalar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır; burada vahye, insan düşüncesine, içinde yaşanılan tabii ve sosyal çevreye dâhil olan alanlar vardır. Vahiy, büyük oranda insanın kendi imkân ve yetenekleri ile ulaşamayacağı konulara dair bilgiler verir, müspet veya menfi olarak algılanan alanlarda inşâî ifadelerle tercihlerde bulunup seçenekler sunar. Birincisi daha çok dinin teorik (gaybî) konularını kapsayan inanç cihetini oluşturur ve akaid olarak isimlendirilir. İkincisi ise, pratik (amelfî) konuları kapsar ve dünya hayatını düzenler ve ahkâm olarak bilinir. Din insan düşüncesine temel oluşturacak malzemeler sunar ve insan bu malzemelerle hayatını devam ettirecek dini alanı da ifade eden maddi bir alan meydana getirir (Çelebi, 2011, s. 185). Dolayısıyla dini alanı, insanın dini-kültür hazinesi haline getiren insanın akli ve değerlendirmeleridir. Bu bakımdan dini fenomenleri sadece kutsal kitap bilgilerini aktarıcı bir unsur olarak kabul etmek yerine, dini-kültürel bütünün içinde değerlendirmek gerekmektedir. Silopi ve çevresinde yer alan ve dinler tarihi için bir araştırma alanı olan dini fenomenleri belirlemek ve tarihsel bağlantıları eşliğinde ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu dini fenomenleri sadece kutsal kitaplarda yer aldıkları için belli bir kesitten ele almak yeterli olmayacaktır. Dinler tarihi açısından, din etnolojisi bakış açısı, arkeolojik, sanatsal, paleontolojik ve ilgili diğer alanlarda elde edilen bütüncül bir çalışmayla tamamlanmalıdır. Bu bakımdan bölgenin temel mitolojik ve dinsel mirasının birbirini hangi noktalarda etkilediği ve hangi süreçlerden geçerek bugünlere geldiği takip edilmelidir. Cudi Dağı'nın mevcut kalıntılarının tamamen ortaya çıkarılamaması bu bölgenin inanç tarihi açısından potansiyelini görmemize şimdilik engel olmaktadır.

Birtakım fenomenlerin varlığı bir yeri özellikle dinler tarihi için ilgi çekici yapar. Uygun fiziki ve yaşamsal imkanların varlığı ile fenomenler belirlenir. Din etnolojisi bakımından verilerin elde edilmesi, araştırma alanın uygunluğuna bağlıdır. Silopi ve çevresi bu uygunluğa sahip olmasına rağmen bugüne kadar sadece kutsal metinler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmakta, geçmiş dönemde yapılan birtakım arkeolojik kalıntılarla elde edilen veriler ışığında yorumlara yapılmaktadır. Bu kısıtlı bilgiler dini ekolojisi ve din etnolojisi bakımından bölgenin önemli olduğunu göstermektedir.

Dinler tarihinde genel çalışmalar büyük oranda fenomenolojiktir. Ayrıntılar ve analizler konunun parçalarını ve daha sonra da parçalardan yola çıkarak bütünü anlamaya imkân sağlar. Antik dünya dinleri, modern insan için anlaşılmaz, tuhaf ve bütünüyle algılanmadığı için saçma gelir (Demirci, 2017, s. 12). Modern dünya geçmişi anlayabilmek için, kendi bakış açısından geçmişin dinsel-büyüsel atmosferini mitos adını verdiği tanımlamalarla yapar. Geçmişin anlaşılabilirliği bu tanımlamalar aracılığıyla yapılır. Dolayısıyla günümüz kutsal kitap ve din anlayışı antik dönem kutsal kitap ve din anlayışından farklılık gösterir. Bölgenin bu bakımdan yeniden ele alınması ve geçmiş medeniyetlerin her türlü dinsel ya da kültürel formlarından yararlanarak dini fenomenleri günümüz dünyasına kazandırmak gerekmektedir. Kaldı ki, Cudi Dağı ve çevresinde uzun zaman yaşamış olan fakat bölgedeki güvenlik sorunlarından dolayı köylerinden ayrılan vatandaşlarla yapılan sohbetlerde vatandaşların geçmişe dönük anlatılarının çoğunda yukarıda anlatmaya çalıştığımız mitolojik öğelerle bezenmiş hikayeler ve efsaneler hala geçmişteki gibi büyük bir heyecanla anlatılmaktadır.

2. Dağ ve Tufan Fenomeni

Dinlerde mekânın kutsallığının yanı sıra dağların ayrı bir önemi vardır. Dağların kutsal oluşu ve onlara karşı tazimde bulunulması, Tanrı'ya en yakın yerler olarak kabul edilmeleri, daha gelişmiş dinlerde ise Tanrı'nın yüceliğini ve aşkınlığını sembolize etmelerinden ileri gelmektedir. Dağların olmadığı yerlerde ise Tanrı'ya ulaşma çabası olarak yüksek yapıların insan eliyle inşa edildiğini görmekteyiz.

Çeşitli inanç sistemlerinde dağlarla ilgili kimi zaman benzer, kimi zaman da farklı inanışlar bulunmaktadır. Kaldeliler Aralu, Grekler ise Olympos dağına Tanrı'nın ikametgâhı olarak görürler. Çin imparatorları

dağların zirvesinde Tanrı'ya kurban sunarlar. "Sinâ", Yahudilik ve İslam'da Tanrı'nın tecelli ettiği ve Hz. Musa ile konuştuğu yer olduğu için kutsal kabul edilirken "Fuji-Yama" ise dünyanın eksenini kabul edilir. Uzakdoğu kültüründe "Himalaya" dağların kralı, "Meru" dünyanın eksenini, "Kailâsa" Tanrı Şiva'nın ikametgâhıdır. Tibet inançlarında dağlar, semanın direkleri veya yerin kazıkları, hatta ülkenin ilâhları, mekânın efendileri olarak kabul edilmektedir. Dünyanın merkezini teşkil eden kutsal dağ inancı Ural-Altaylar'da, Cermenlerde hatta Malakka pigmeleri gibi ülke ve toplumlarda da görülür. Mezopotomya'da merkezi bir dağ gökle yeri birleştirmektedir. Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer olan Calvaire (Aramice Golgata) tepesi dünyanın merkezinde bulunmaktadır ve hem semavi dağın zirvesi hem de Hz. Adem'in yaratıldığı ve defnedildiği yerdir (Harman, 1993, s. 400).

Cudi Dağı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-İrak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. Elips biçiminde olan Cûdî dağı üzerinde 2000 metreyi aşan dört doruk vardır. Bunların en yükseği 2114 metredir. Bu tepelerden 2017 m. yüksekliğinde olanı "Nuh peygamber ziyareti tepesi" adını taşır (Tanyu, 1993, s. 79).

Cudi Dağı'nın çok fazla bilinebilirliği, Nuh'un gemisinin bu dağ üzerine oturduğunu ifade eden kutsal metinlerdeki ifadelerle ve Mezopotamya efsanesine dayanır. Bu nedenle, dinler tarihi ve bilhassa İslam dini bakımından önemlidir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de (Hûd 11/44). Nuh peygamberin gemisinin, tufandan sonra Cudi dağına oturduğu açıkça belirtilmektedir.

Tufan hadisesi farklı bilim dallarınca da ele alınan ve o bilim dalının metodolojik zeminine uygun yöntemlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Örneğin doğa bilimcileri ve jeologlar için bütün varlıkları bir anda sulara gömerek ve acı içinde yok olmalarına sebebiyet verecek bir tufan olayını genellikle kabul etmezler ve bunun bilimsel öngöründen uzak bir yaklaşım olarak kabul ederler. Bunun aksine dünyadaki çoğu dini gelenek ve folklorda bütün insanlığı ortadan kaldıran büyük bir tufan hikayesi anlatısına rastlamak mümkündür (Budda, 2003, s. 107).

Tufan hadisesi, Tevrat, İncil ve Kur-an-ı Kerim gibi kutsal kitapların yanı sıra Sümer, Babil ve Hitit kayıtlarına, Türk, Yunan, Roma, İran, Çin, Maya, Aztek, Tilingitler, Havai, Galler ve İskandinav efsaneleri olmak

üzere sayısız kültürde kendine yer edinmiş bir konudur (Güneş, 2014, s. 13). Tufan hadisesinin evrensel söylencelerde yer alması, insanlık tarihi bakımından önemlidir. Her ulus kendi varlık nedenine kaynak teşkil edecek mitoslar üreterek varlığını güçlü delillerle sağlamlaştırma çabası içindedir. Nuh'un çocuklarından birini ata olarak kabule etmek, köken üzerinden ortaya çıkacak tartışmalarda güçlü bir dayanak noktası elde etme amacıdadır. Tufan sonrası insan neslinin Nuh'un oğulları aracılığıyla yayıldığı düşüncesi ilim insanları arasında çeşitli tartışmalara sebep olmuştur (Kutluay, 2015). Bu konudaki kesin olmayan bilgiler üzerinden yapılan tartışmaların temel nedeni, çeşitli kabile, boy ve etnisiteye ayrılan insan gruplarının dinen ve toplumsal olarak statü elde etme gayretlerinden kaynaklanmaktadır.

Mezopotamya mitolojisinde (Bottero ve Kramer, 2017) yer alan Tufan olayı, Kutsal kitapların anlatımına oldukça yakındır. Olayın kahramanları ve oluşu aslında farklılıklar olsa da olayın sebep ve sonuçları arasında yakın benzerlikler vardır. Coğrafik anlatımlar çoğunlukla Cudi Dağı'nı işaret etmektedir. Cudi ve çevresinde kullanılan ve küçük değişiklikler dışında bugüne kadar varlığını devam ettiren yer adları girişte bahsettiğimiz din etnolojisi ve dini-ekoloji bakımından kayda değer özellikler taşımaktadır.

Cudi Dağı ve tufana yönelik geçmiş medeniyetlerin ilgileri de kendi dünyevi ve kozmolojik inançlarına yansımıştır. Özellikle en eski maddi kalıntıları günümüze kadar gelen Asur medeniyeti tarafından en görülür işaretler günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Asur kralı Sanherib'in (704-681) işaret parmağı ile Nuh'un Gemisi'nin indiği yeri gösterdiği altı adet heykeli kayıtlara geçirilmiştir. Ziyaret Tepesi olarak bilinen bu yer dağın en yüksek bölümlerinden biridir (Yaşın, 2013, s. 16). Asur medeniyetinin tufana yönelik inanç ve uygulamalarının bir sonucu olarak bu heykellerin varlığı, Mezopotamya bölgesinin iç içe geçmiş dini pratiklerinin varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Esasen bölgenin din etnolojisi ve din ekolojisi açısından önemi bu ayrıntılarda gizlidir. Bu kalıntılar ve henüz gün yüzüne çıkarılmamış maddi unsurlar bize göstermektedir ki, dini yaşamın doğal çevre ile olan ilişkisi ve uyumu bölgenin sadece dinsel gelenek olarak Müslümanlar için değil, dünyanın bu bölgeden yayılıp çoğalan tüm milletleri için değeri büyüktür.

Hız. Nuh hakkında mevcut bilgiler çoğunlukla Yahudi kaynaklarına dayanmaktadır. İlk dönem İslam Tarihi kaynakları bile aktardıkları bilgileri

büyük oranda Tevrat ve diğer Yahudi sözlü gelenekten aktarmışlardır (Oymak, 2014, s. 143). Tevrat'tan aktarılan bilgilerin yorumlanmaya muhtaç olması, muhtemelen eski Mezopotamya inançlarının büyük oranda animistik ve naturistik temeller üzerine oturmasından kaynaklanmaktadır (Demirci, 2017, s. 12).

M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında yaşamış Babilli tarihçi Berosus, eski devirlerden itibaren yaşadığı ülkenin tarihini Yunanca olarak kayıt altına almaktaydı ve eserinde tufan hadisesinden bahsettiği için eskiden beri batılı bilginler bundan haberdardılar. Eskiden beri bilinen bu hikâye XIX. yüzyılda Asur topraklarından ortaya çıkarılan tabletlerle daha da eskiye tarihlenmiş oldu. Ninova kazıları esnasında M.Ö. 668-626 yıllarında hüküm süren Asurbanibal'ın yaklaşık yirmi bin tablet tutan geniş kütüphanesi ortaya çıkarıldı. Bu kütüphane içinden on iki tablet meşhur Gılgamış Destanı'nı anlatmaktadır. Babilli tarihçinin bahsettiği tufan hadisesinin kökeni de böylece daha da geri götürülerek Sümer'e dayandırıldı. (Bottero ve Kramer, 2017, s. 657; Budda, 2003, ss. 115-118).

Mezopotamya medeniyetinin kadim bir bakiyesi olan Tufan hadisesi, bölgede yaşayan neredeyse tüm halkların mitoslarında yer alır. Bölgenin kadim milletlerinden olan Yezidiler içinde tufan söylencelerde önemli yer tutar. Mushaf-ı Reş'te, iki tufan mitosundan bahsedilmektedir. Yezidiler ilk tufanın yalnızca Adem ve Havva'nın soyundan gelenleri etkilediğine inanmaktadır. İkinci tufanın ise Yezidilerin başından geçtiğine ve Nuh'un gemiye insanlar arasından sadece Yezidi inancına mensup olanları aldığına inanılmaktadır (Suvari, 2010, s. 897). Anlaşılacağı gibi diğer dinsel gruplar ya da milletler arasında merkeze alınma ya da ayrıcalıklı konum elde ya da köken itibarıyla üstünlük sağlama gayreti, üretilen mitosların paylaşılmasında ve yeniden üretilmesinde önemli rol oynamaktadır (Suvari, 2010, s. 899). Bu bakımdan üretilen mitosun kutsallıkla doğrudan bağlantısı kurulur. Kutsallık kazanan nesnenin diğer nesnelere farklılık arz etmesi en azından kendi içinde genel bir kuraldır; çünkü bu nesne, kutsal olmayan herhangi bir nesne olmayı bıraktığı anda hiyerofani olmuştur, yani kutsal kabul edilme bakımından yeni bir boyut kazanmıştır, kısaca kutsallık boyutuna geçmiştir (Eliade, 2009, s. 38).

Eliade tarafından dikkat çekilen, nesnenin kutsallık boyutuna geçişiyle birlikte, dinsel-büyüsel uygulamaların merkezi konumuna getirilmesidir. Bu şekilde mitosların ortaya çıkması ve yayılması, zamanla geniş

coğrafyalarda kendine farklı formlarda yaşama şansı bulmuştur. Burada önemli olan farklı kültürlerde önemli bir yapı taşı olan bu hadisenin köken itibariyle bu bölgeye ait olmasıdır.

3. Mitos Üretme ve Yeniden Kurgulama

Mitos, Yunanca söz, öykü anlamına gelmektedir. Tanrıların, kahramanların, evrenin oluşumunun öyküleri şiirsel bir dille anlatılır. Mitoslar başlangıçları ifade eden her şey hakkında mutlaka birtakım anlatılar sunarlar. Örneğin tanrıların, evrenin, insanların yaratılışlarının yanı sıra ilk günahı, ilk ölümü, tufanı, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıkları gibi daima merak konusu olan konular üzerinde anlatılarla kültürel ve dinsel hayatın vazgeçilmezleri olurlar (Örnek, 1971, s. 72). Bu bakımdan mitleri tanımlamak zordur. Bundan dolayı mit, sayıca çok ama aynı zamanda birbirini tamamlar nitelikteki farklı bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen ve bir o kadar da karmaşık bir kültür gerçeklik olarak tanımlanmaktadır (Eliade, 2001, s. 15).

Mitoslar, ait oldukları toplumlar için önemli olmakla birlikte, yani içine doğmuş oldukları yaşamdan ayrı değerlendirildiklerinde, anlatılacak bir öykü olmanın ötesine geçemedikleri için sınırlı etkiye sahiptirler. Oysa bu anlatılar yaşadıkları toplum için taşıdıkları anlamlarıyla ele alındığında modern romanlarda anlatılan türden basit bir kurgu değil, yaşanan bir gerçektir, çünkü mitin altında yatan olayların uzak bir geçmişte ortaya çıktığına, dünyanın ve insanın yazgısı üzerinde etkisini sürdürdüğüne inanılır (Malinowski, 1998, s. 102). Bu açıdan mitoslar, asla bilimsel ilgiyi doyurmaya yönelik bir açıklama değil, toplumsal gereksinimlere ve isteklere dayalı, dahası, pratik gereksinimlere yardım eden, dinsel gereksinimleri ve ahlaksal özlemleri derinden doyurmaya yönelik eski bir gerçekliğin yeniden anlatılmasını oluştururlar (Malinowski, 1998, s. 103).

Mitin önemi, o mitin yaşaması ile değerlendirmektedir. Mitin yaşaması, yaşayan insan davranışı için model oluşturması ve bu yolla yaşama anlam ve değer kazandırması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan insan düşünce tarihinin yalnızca bir evresini anlamaktan öte çağdaş dönemin insanının zihinsel dünyasının katmanlarına da ışık tutmaktadır (Eliade, 2001, s. 12).

Mezopotamya mitolojisinde, Tanrılar kendi ağır işlerinde çalıştırılmak üzere insanı yaratırlar. Bunun için kurban bir tanrı seçilir. Kurban edilen tanrının etine ve kanına kil katılır ve insan yaratılır. İnsan ve tanrı kilde birleşince insanda ruh da meydana gelir. İnsanın çoğalmasıyla örgütlenme başlamakta ve işlerini halledecek yeni araç gereçler yapmaya başlanır. İnsanların artması ve çıkardıkları gürültülerin gittikçe artmasından dolayı tanrılar rahatsız olmaya başlar. Durumun düzelemeyeceğine karar veren Tanrılar insanları bir felakete sürükler ve Tanrısıyla muhatap olan Yüce Bilge adında biri her şeyi yapmasına rağmen felaket kaçınılmaz olur. Tanrının buyruğuyla felaket başlamadan bir gemi yapar ve tufandan kurtulur (Bottero ve Kramer, 2017, ss. 617-688). Tufan mitoslarının farklı versiyonları olmakla birlikte genel sonuç, tanrılar ile insanlar arasındaki ilişkinin düzeltilemeyecek oranda bozulmasıdır.

İnsanlarla tanrılar arasındaki ilişki mitoslarda anlatılanlardan pek de farklı değildir. Tevrat'ta "Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başladı, kızlar doğdu. İlahi varlıklar insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler" (Yaratılış, 6/1-2) şeklinde daha sonra meydana gelecek tufanın gerekçesi hakkında bilgiler verir. Yalnız, Kur'an-ı Kerim'de Nuh suresinde Hz. Nuh'un kavmine peygamber olarak gönderildiği ve Hz. Nuh'un kavminin kafirlikte direnmesi üzerine Allah'ın tufanı meydana getirdiği ifade edilmektedir.

Mitos üretme ve bunun yaygınlığı açısından önemli bir örnek de ülkemizdeki halk hikayelerindeki cin ve insan evliliklerinden meydana gelen çocukların varlıkları veya evlilikleri hakkında söylentiler, masallar yaygındır, ayrıca böyle evliliklerinin olduğunu iddia eden erkek ve kadınlara kliniklerde sıkça rastlanmaktadır. Yine cin ve cin tutukluluğu hikayeleri dünyanın her tarafında olmakla birlikte, dev insan varlıklarına masal ve efsaneler dışında hiçbir yerde rastlanmamaktadır.(Sarıkcıoğlu, 2010, s. 26).

İnsanın dinsel-büyüsel inanç dünyasını oluşturan mitler sadece kutsal ya da kutsal olmayan eylemler açısından değil, toplumların ortak kaderi açısından da bir örnek oluşturur (Eliade, 2009, s. 398). Bu açıdan insanlık tarihi bakımından varoluşun önemli bir dönüm noktası olan tufan hadisesi de bunun en önemli örneklerinden biridir. Sahip olduğumuz dinsel gelenek açısından, ortak kültürel kodların oluşumu, bu ortak kader anlayışıyla açıklanabilir. Bu bakımdan günümüzde farklı dinsel geleneklere sahip

olduğumuz düşüncesiyle farklı uçlara konumlandığımız toplumlar çok yakın geçmişte aynı ortak dinsel-mitolojik hafızadan beslenmiş olabilirler. Bu da dinsel gelenek açısından ortak bir kültürün olduğu anlamına gelmektedir.

Her çağın dinsel argümanları farklı anlaşılabilir ya da toplum üzerindeki etkileri azalabilir, geçmiş döneme oranla formlarında birtakım değişimler olabilir. Bundan dolayı mit, zamanla epik bir efsaneye, balad ya da romansa dönüşebilir ya da batıl inanç, özlem olabilir, ama bu nedenle ne yapısını ne de anlamını yitirir (Eliade, 2009, s. 410). Mitosların üretilmesi ve yeniden kurgulanması bu devamlılığın bir sonucu olarak görülmelidir. Bugün sahip olduğumuz ama temel inanç kaidelerimize uygun görmediğimiz mitoslardan beslenen zihinsel dünyamız, sürekli olarak üretilen ve yeniden kurgulanan bu kültürden beslenmektedir. Mezopotamya coğrafyasının önemli bir parçası olan Cudi ve çevresi de tüm insanlık için bu üretilen ve yerinden kurgulanan mitosların anavatanı konumundadır.

Sonuç

Günümüz zihinsel perspektifinden geçmişi anlayabilmek ve var olan dini fenomenleri geleceğe taşıyabilmek için öncelikle bu var olan olguların ortaya çıkarılması elzem görülmektedir. Kadim bir bölgenin üzerinden yükselmiş insanlık tarihinin en önemli noktalarından olan bu topraklara ait elimizde çok az veri bulunmaktadır. Bugün sahip olduğumuz dinsel gelenek ve bölgenin içinde bulunduğu güvensiz ortam geçmişin değerlerinden tam olarak haberdar olmamıza engel olmaktadır.

Yukarıda söz etmeye çalıştığımız çevre-kültür etkileşimi sonucunda ortaya çıkan ve çeşitlenen dinsel gelenekler ve mitolojik unsurlar bölgenin geçmişten günümüze sahip olduğu kültürünün doğal bir sonucudur. Bu bakımdan bölgenin değerinin anlaşılabilmesi için araştırmacıların rahatlıkla çalışma yapabilecekleri şekilde uygun koşulların sağlanması elzem görülmektedir.

Kaynakça

- Arpa, A. ve Dilek, A. (2014). Hz. Nuh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotamya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 109-117.
- Aydın, F. (2010). Ake Hulkrantz ve Dini-Ekolojik Yaklaşım. A. İ. Güngör, A. Ünal, H. Karataş, Y. Meral ve D. Özbey (Ed.), *Türkiye’de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü ve Geleceği)* içinde (s. 164-177). Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Yayınları.
- Bottero, J. ve Kramer, S. N. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Budda, Ö. H. (2003). *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Demirci, K. (2017). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*. İstanbul: Ayışığı Yayıncılık.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri* (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, M. (2009). *Dinler Tarihine Giriş* (L. Aslan, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Ertaş, K. (2016). Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları. *Yeni Türkiye*, 22(2), 813-821.
- Gündüz, Ş. (1998). *Mitoloji ile İnanç Arasında*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Güneş, H. (2014). İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı. Ankara: İlahiyat.
- Harman, Ö. F. (1993). Dağ. *DİA* içinde. (C. 8, ss. 400-401).
- Kutluay, İ. (2015). Tufandan Sonra İnsan Neslinin Hz. Nuh’un Üç Oğlu Vasıtasıyla Devam Ettiğine Dair Rivayetlerin Tahlili. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15(1), 15-41.
- Malinowski, B. (1998). İlkel Toplum (H. Portakal, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Meyer-Dietrich, E. (1999). Ecology of Religion: A Hermeneutical Model. T. Ahlback (Ed.), *Approaching Religion* içinde (C. 17, s. 155-167). Abo: The Donner Institute.

- Oymak, İ. (2014). Kitab-ı Mukkades'e Göre Nuh Tufanı H. Gündoğar, Ö. A. Yıldırım ve M. A. Az (Ed.), *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyumu* içinde (s. 143-161). İstanbul: İlbey Matbaa.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sarıkcıoğlu, E. (2010). *Kur'an ve Arkeoloji Işığında Nuh Tufanı* (M. N. Doru Ed.). Ankara: Şırnak üniversitesi Yayınları.
- Suvari, Ç. C. (2010). *Tufan Mitosu ve Cudi Dağı'nın Yezidi Kimliği İnşasında Oynadığı Rol* (M. N. Doru Ed.). Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları.
- Tanyu, H. (1993). Cudi dağı. *DİA* içinde. (C. 8, s. 79): TDV Yayınları.
- Tümer, G. (1994). Din Bilimleri. *DİA* içinde. (C. 9, ss. 333-339): TDV Yayınları.
- Yaşın, A. (2013). *Nuh Peygamber Tufanı ve Cudi Dağı*. İstanbul: Kent Işıkları.